

**АКМЕ-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД
ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ**

У статті розкрито зміст і значення акме-культурологічного підходу як методологічної основи формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту в системі фізкультурної освіти. Проаналізовано взаємозв'язок понять теорії акмеології і культури та проведено діагностування показників професійної придатності до діяльності студентів. У дослідженні брало участь 430 студентів. Представлено сукупність теоретико-методологічних положень і принципів, які визначають стратегію формування професійно-педагогічної культури студентів. Проведено факторний аналіз виявлення комплексного взаємовпливу соціальних і психолого-педагогічних факторів на професійно-педагогічні якості студентів. Запропоновано орієнтувати процес фізкультурної освіти на виявлення особливостей професійно-педагогічної придатності до діяльності студентів, її вихідний стан та динаміку, що дозволяє забезпечити поетапне професійне становлення майбутнього фахівця, його рух до професійної майстерності, як найвищого рівня професійно-педагогічної культури.

Ключові слова: методологія, фізкультурна освіта, професійно-педагогічна придатність, професійне становлення, студенти, культура.

Постановка проблеми. Особливостями праці фахівців фізичного виховання та спорту є те, що її характер, окрім професійної має, і педагогічну спрямованість, оскільки пов'язаний з роботою системи "людина-людина". Ці фахівці є носіями і трансляторами цінностей загальної і фізичної (спортивної) культури, переносять знання, практичні вміння, відношення на культуру навчально-виховної й фізкультурно-спортивної діяльності, здоров'я, побуту, розваг, сприяючи тим самим удосконаленню культури суспільства. Саме тому основи професійно-педагогічної культури є досить значущими у професійно-педагогічній діяльності й потребують від майбутнього фахівця серйозної науково-теоретичної та практичної підготовки. Пошук вирішення цієї проблеми необхідно вести на основі науково обґрунтованих методологічних підходів, які враховують сучасні положення та уявлення про підготовку майбутніх професіоналів до професійно-педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці розроблено теоретичне підґрунтя для розв'язання зазначеної проблеми. Розглянуто смислові орієнтири сучасних концепцій підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання, які сконцентровані на фіксації його професійних координат із позицій механізму соціалізації та акмеологічного підходу, а результати розглядаються як комплексна характеристика особистості фахівця, у якій цілісно виявляється її наявний культурний, соціальний і професійно-педагогічний досвід [2; 8; 12]. Розкрито концепцію розвитку в системі вищої освіти акме-компетентнісного потенціалу майбутнього фахівця [6], формування професійних компетенцій майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у процесі професійної підготовки [10]. Проаналізовано проблему діалектичного взаємозв'язку принципів полікультурності і поліетнічності як детермінантів формування сучасної професійної культури та показано, що взаємозв'язок їх компонентів є головною умовою реалізації культурологічної парадигми у підготовці студентів та формуванні їхньої професійно-педагогічної культури [3; 11]. Проте питання методологічних підходів щодо формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту в системі фізкультурної освіти, зокрема, з позицій теорії акмеології і культури, сьогодні залишається недостатньо вивченим.

Мета дослідження – розкрити зміст і значення використання акме-культурологічного підходу як методологічної основи стратегії формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту в системі фізкультурної освіти.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати взаємозв'язок понять теорії акмеології і культури, що визначають стратегію формування професійно-педагогічної культури особистості в системі професійної фізкультурної освіти.
2. Провести діагностування показників професійної придатності до діяльності студентів.

3. Виявити взаємовплив соціальних і психолого-педагогічних факторів на професійно-педагогічні якості майбутніх фахівців.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел для визначення і обґрунтування стратегії формування професійно-педагогічної культури фахівців фізкультурного виховання та спорту; експериментальні – діагностика професійної придатності студентів до діяльності [4]; математичної статистики (факторний і кореляційний аналіз) [7]. Експериментальні дані зібрано в 2014-2017 роках. У дослідженні брали участь 430 осіб (студенти Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та факультету фізичного виховання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка).

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-методологічним підґрунтям вирішення проблеми формування професійно-педагогічної культури (ППК) майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (ФВ та С) у процесі професійної підготовки може слугувати акме-культурологічний підхід, в основу якого покладено дослідження взаємопов'язаних класів явищ теорії акмеології та культури.

Сутність акмеологічного підходу полягає у вивченні індивідуальних, особистісних та суб'єктивно-діяльнісних характеристик фахівця в єдності всіх взаємозв'язків задля досягнення професійних і особистісних вершин (акме) та самореалізації [2, с. 112]. Культурологічний підхід розглядає характер взаємозв'язку освіти і культури, їх ізоморфну тотожність, утворення цілісної єдності духовних, соціальних й технологічних компонентів змісту навчання в системі когнітивно-ціннісно-регуляційних координат, для того, щоб і значення (цивілізаційна парадигма), і цінності, і смисли (культурологічна парадигма) склали основне ядро модернізованого змісту фізкультурної освіти [3, с.13].

В якості провідних принципів, які виступають як науково обґрунтовані вимоги, що витікають із педагогічних закономірностей та забезпечують успішне досягнення цілей, що проектуються, визначено: принцип вершинності; принцип спадкоємності трьох рівнів освіти – загального (загальнокультурного), особливого (професійного), одиночного (особистісного); принцип цілісності формування фахівців, інтеграції всіх сутнісних сил; принцип професійно-педагогічної спрямованості (врахування у змісті підготовки фахівця знань, умінь і навичок, що будуть затребувані в недалекому майбутньому і стануть основою нової типової системи діяльності фахівця); принцип збереження й примноження загальнолюдських і національних цінностей; принцип формування особистості у різноманітній діяльності; принцип гуманізації освітнього процесу.

З точки зору акмеології тут особливий інтерес викликають ті класи явищ, які характеризують професійний рівень фахівця: "професійна придатність", "професійна компетентність", "професійна готовність", "професіоналізм", "професійна майстерність". Із позицій культурології – це "культура", "гуманізація", "спадкоємність", "традиції", "інновації". Культура у даному випадку розуміється як специфічний, морально орієнтований спосіб людської діяльності, оцінка й усвідомлення її результатів. Гуманізація має на увазі домінуюче значення не зовнішнього впливу на студента, а розкриття та розвиток його внутрішньої сутності. У культурній спадкоємності головне значення полягає у збереженні вітчизняних досягнень в освіті, минулого корисного досвіду, на основі якого необхідно удосконалити зміст фізкультурної освіти. У цьому контексті традиції й інновації розглядаються як діалектична взаємодія, завдяки якій інновації сприймаються професійним співтовариством як корисні й ефективні і тому з часом стають традиціями. Конструктивним, з точки зору побудови стратегії формування ППК майбутнього фахівця ФВ та С є уявлення про зміст його професійно-педагогічної придатності до діяльності з наступним моделюванням і реалізацією моделі формування ППК в системі фізкультурної освіти.

Під "професійно-педагогічною придатністю" розуміється динамічний, відносно стійкий, оптимальний рівень поєднання біологічно й соціально обумовлених передумов людини, необхідних для успішної професійної діяльності в конкретній галузі [8; с. 61]. До змісту професійно-педагогічної придатності до діяльності майбутнього фахівця ФВ та С ми пропонуємо внести: професійно-педагогічну спрямованість особистості (інтереси, мотиви, ідеали, ціннісні орієнтири, професійні наміри, потреби); розумову (інтелектуальну) придатність; фізичну (загальнофізичну й спеціальну) придатність; індивідуально-психологічні особливості особистості (темперамент, характер, здібності).

Професійно-педагогічна придатність – це вихідна категорія, яку необхідно враховувати ще на довузівському етапі формування майбутнього фахівця (під час професійного вибору). Знання особливостей професійно-педагогічної придатності студента у подальшому в період навчання у закладі вищої освіти дозволяє знаходити "індивідуальний шлях" формування фахівця, його ППК, оскільки окремі складові професійно-педагогічної придатності можливо корегувати шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу. На основі професійно-педагогічної придатності у закладі вищої освіти формується "професійна готовність" студента, яку ми розуміємо як "кваліфікацію" або як "професійно-педагогічну компетентність" в широкому сенсі (тобто переважно теоретичну готовність). Потім, на післявузівському етапі, на першу позицію за своїм значенням виходить "професіоналізм" – це таке вміння, яке починає

створюватися на основі професійно-педагогічної компетентності – знання у широкому сенсі переходять в уміння у широкому, а через певний проміжок часу у фахівця формується "професійна майстерність" – системна властивість особистості фахівця, яка на основі розвитку його професійно-педагогічної компетентності у процесі освіти і праці формується в індивідуальне (авторське) уміння, що дозволяє досягти вершин у професійній діяльності. Ця характеристика обумовлена високорозвиненою ППК фахівця.

Застосування факторного аналізу показало, що серед усіх складників змісту професійно-педагогічної придатності провідне значення мають 5 факторів: "професійно-педагогічна спрямованість" (факторна вага 27 %), "пізнавальна спрямованість у сфері фізичного виховання та спорту" (факторна вага 14 %) "гуманне і одночасно вимогливе відношення до себе і оточуючих" (факторна вага 12 %), "позитивне емоційно-діяльне відношення до вихованців" (факторна вага 10 %), "психологічна врівноваженість" (факторна вага 8 %). Інші складові виявилися менш значущими. При цьому, кожний фактор включає комплекс показників, які мають певний рівень кореляції з показником успішності освітньої діяльності осіб, що навчаються професії у сфері фізичного виховання та спорту. Наприклад, у професійно-педагогічній спрямованості компонент "мотивація до професії" має кореляцію з успішністю навчання студентів на рівні $r = 0,802$, а компоненти "здатність до комунікації і взаємодії" та "володіння методами соціально-педагогічного впливу на процеси і об'єкти діяльності" мають $r = 0,810$. В інтелектуальній придатності компонент "світоглядного мислення і прогнозування" має $r = 0,681$. У фізичній придатності компонент "оцінка рухових, валеологічних компетенцій та рівня здоров'я" має $r = 0,671$, в індивідуально-психологічних особливостях особистості компонент "розвиток професійних особистісних якостей" має $r = 0,645$, компонент "організаційно-управлінські вміння" має $r = 0,647$, а компонент "здатність до інновацій у фізкультурно-спортивній діяльності" має $r = 0,645$. За своєю сутністю – це комплекс соціальних і психолого-педагогічних факторів, що визначають становлення ППК майбутнього фахівця ФВ та С у процесі професійної підготовки.

Результати дослідження показують, що шляхи формування ППК майбутнього фахівця ФВ та С – це складний процес, в якому особистості фахівця необхідно пройти різні рівні розвитку, починаючи від елементарних знань (грамотність) і закінчуючи творчим застосуванням способів реалізації професійно-педагогічної діяльності. Спираючись на філософсько-методологічну позицію ряду вчених [5; 8], ми розглядаємо стратегію формування ППК як рух за щаблями професійних досягнень майбутнього фахівця, який він проходить на етапах свого професійно-педагогічного становлення (рис. 1).

Рис. 1. Сходи професійно-педагогічних досягнень фахівця

Професійно-педагогічну придатність пропонується визначити головним орієнтиром для побудови процесу формування професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця. Відповідно до отриманих даних, показники професійно-педагогічної придатності пов'язані з усвідомленням студентом професійних вимог та співставленням їх зі своїми інтелектуальними й фізичними ресурсами, тобто адекватною самооцінкою. Розвиток професійної самосвідомості є рушійною умовою становлення фахівця.

Показники професійно-педагогічної придатності мають суттєве значення на всіх етапах навчання у закладі вищої освіти. Вони, зокрема, фігурують як найбільш значущі при вступі до закладу вищої освіти, у період проходження практик. Результати дослідження свідчать про наявність менші і більш рухомих компонентів у змісті професійно-педагогічної придатності фахівців фізичного виховання та спорту. У ході експерименту доведено, що суттєвому педагогічному впливу піддаються, наприклад,

професійні й педагогічні здібності, а найбільш сприятливим періодом їх розвитку є виробничі й педагогічні практики. Професійно-педагогічна придатність, як виявилось, важлива й для індивідуалізації в підготовці студентів-спортсменів [13; 14], розробки організаційно-педагогічних умов формування ППК [11].

Усі вищезазначені шаблі трансформації ППК фахівця спрямують до найвищого, пікового рівня – професійної майстерності (рис. 1). Уже під час навчання у закладі вищої освіти необхідно орієнтувати майбутнього фахівця не тільки на опанування компетенціями, але й на формування професіоналізму, професійної майстерності, вершин (акме) у професійній діяльності, формуванні ППК особистості.

Висновки. Дослідження показало, що використання акме-культурологічного підходу у формуванні професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту відкриває нові перспективи для удосконалення процесу його професійної підготовки в сучасних соціокультурних умовах.

Акме-культурологічний підхід як стратегія формування професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту представляє сукупність теоретико-методологічних положень (єдність всіх взаємозв'язків педагогічного процесу задля досягнення професійно-педагогічних й особистісних вершин та самореалізації, ізоморфна тотожність освіти і культури, цілісність культури, людини, змісту освіти), це є метод дослідження процесу формування професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця, для якого принципи вершинності, цілісності, інтегративності стають домінуючими.

Результати факторного аналізу засвідчили, що серед усіх складових змісту професійно-педагогічної придатності студента до діяльності, провідне значення має комплекс соціальних і психолого-педагогічних факторів, що впливають на становлення професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту. Запропоновано орієнтувати процес формування професійно-педагогічної культури на зміст професійно-педагогічної придатності фахівця, враховувати його вихідний стан та динаміку, що дозволяє забезпечити поетапне професійне становлення майбутнього фахівця, його рух до професійної майстерності як найвищого рівня професійно-педагогічної культури фахівця.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі вбачаємо у побудові моделі формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту на основі акме-культурологічного підходу.

Використані джерела

1. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : В поисках практико-ориентированных образовательных концепций / Б. С. Гершунский. – М. : Изд-во "Совершенство", 1998. – 608 с.
2. Дерка Т. Г. Неперервна професійні підготовка фахівців фізичного виховання: акмеологічні засади : [монографія] / Т. Г. Дерка; за ред. С. О. Сисоевої. – Київ : Видавництво ВП "Едельвейс", 2016. – 528 с.
3. Иваний И. В. Поликультурное и полиэтническое измерение специального физкультурного образования (теоретико-методологический аспект) / И. В. Иваний // Теория и практика физической культуры. – 2016. – №11. – С. 12–14. doi:10.8188/tpk.2016.5311.
4. Іваній І. В. Моніторинг та самооцінка якості професійно-педагогічної підготовки студентів фізкультурних спеціальностей: методичний посібник / І. В. Іваній. – Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. – 146 с.
5. Надвоцкая В. В. Научное обоснование формирования профессиональной культуры будущих специалистов / В. В. Надвоцкая // Известия Алтайского государственного университета. – 2011. – № 1–2. – С. 38–43.
6. Огнев'юк В. О. Розвиток в університетській освіті акме-компетентнісного потенціалу майбутнього фахівця / В. О. Огнев'юк // Акмеологія – наука XXI століття : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 лютого 2011 р. – К., 2011. – С. 6–9.
7. Самсонова А. В. Факторный анализ в педагогических исследованиях в области физической культуры и спорта : учебное пособие / А. В. Самсонова. – СПб. : ФГБОУ НГУ им. П. Ф. Лесгафта, 2013. – 90 с.
8. Хозяинов Г. И. Акмеология физической культуры и спорта : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Г. И. Хозяинов, Н. В. Кузьмина, Л. Е. Варфоломеева. – М. : Издательский центр "Академия", 2007. – 208 с.
9. Ярская-Смирнова Е. Р. Профессиональная культура: опыт социологической рефлексии / под. ред. Е. Ярской-Смирновой. – М. : ООО "Вариант", 2014. – 148 с.
10. Enric M. Obrador Competence Profile of Physical Education Teachers / M. Enric, I. Sebastiani // Professionals and volunteers in physical education. Monograph book of scientific and professional articles / editors Iana Vasickova, Bratislav Antala, Bratislava, 2012. – 254 p.

11. Ivanii I. V. Approaches of the professional-pedagogical culture to form students of physical culture specialties during the process of professional training. *Journal of Physical Education and Sport*. 2016, 16(2), Art 28, pp. 640-643. <http://dx.doi.org/10.7752/jpes.2016.1102>
12. Voinar I. Problems and Tendencies of professional Education in Physical Culture area / I. Voinar // *Physical Education and Sport Pedagogy*. – 2011. – vol. 17(1). – pp. 44-50. doi: 10.1080/17398872.2010.544992
13. Kozina Zh., Sobko I. Bazulyk T., Ryepko O., Lachno O. (2015). The applying of the concept of individualization in sport. *Journal of Physical Education and Sport*, 15(2), Art27, pp. 172-177. <http://dx.doi.org/10.7752/jpes.2015.02027>.
14. Podrigalo L.V., Iermakov S.S., Nosko M.O., Galashko M.N., Galashko N.I. Study and analysis of armwrestlers' forearm muscles' strength. *Journal of Physical Education and Sport*, (JPES), 15(3), Art 80, pp. 531-537. DOI: 10.7752/jpes.2015.03080

Ivanii I. V.

ACME-CULTUROLOGICAL APPROACH AS METHODOLOGICAL BASIS OF PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CULTURE FORMATION OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION AND SPORT SPECIALISTS

The article is devoted to the problem of improving higher professional physical culture education and increasing the level of professional pedagogical culture of graduates on the basis of usage of phenomena classes of acmeology and culture theory.

The aim of the article is to reveal the content and the meaning of acme-culturological approach as methodological basis of professional-pedagogical culture formation of future physical education and sport specialists. The interconnection of concepts acmeology theory and culture was analyzed. Diagnosing of indexes of students suitability to activity was conducted. 430 persons took part in the research.

It has been shown that acme-culturological approach as the strategy of professional-pedagogical culture formation of future physical education and sport specialists is the sum of such theoretic-methodological statements as unity of all interconnections of pedagogical process for achieving professional-pedagogical and personal tops and self-realisation; isomorphic identity of education and culture; integrity of culture, person and education content. At the same time this approach is the method of study of professional-pedagogical culture formation process of future specialist, for which principles of tops, completeness and integrity become dominant.

Factor analysis of revealing complex interplay of social and psychological-pedagogical factors on students' professional-pedagogical qualities was conducted. The process of physical culture education was offered to orient to the content of professional suitability of students to activity, to take into account its initial condition and dynamics, which will help to provide step-by-step professional formation of future specialist, his motion to professional mastery as the highest level of professional-pedagogical culture.

Researchers have shown that usage of acme-culturological approach in the professional-pedagogical culture formation of future physical education and sport specialists opens new perspectives for raising the quality of higher professional physical culture education in the modern socio-cultural conditions.

Key words: *theoretic-methodological statements and principles, professional physical culture education, students, professional suitability, professional formation.*

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.